

Marian Tadeusz Mencil

Ogniwa kontaktów chińsko-kubańskich : migracje, gospodarka, polityka

---

Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość 14, 309-332

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marian Tadeusz Mencil*

Ogniwa kontaktów chińsko-kubańskich. Migracje, gospodarka, polityka

Relacje Chińskiej Republiki Ludowej i Kuby stają się relatywnie coraz ważniejszym elementem polityki zagranicznej obu państw. Ujawniający się postęp w dwustronnych stosunkach jest także wyrazem przemian polityki zagranicznej ChRL w okresie od powstania ludowych Chin i rządów maoistowskich do pragmatycznej władzy ostatnich przywódców Państwa Środka – Deng Xiaopinga, Jiang Zemina, Hu Jintao i Xi Jinpinga. ChRL dąży do osiągnięcia pozycji światowego mocarstwa, a zasięg polityki zagranicznej tego państwa daleko wykracza poza obszary tradycyjnych wpływów z okresu Chin cesarskich koncentrujących się głównie na obszarach azjatyckiego interioru.

Ustrój polityczny Kuby stanowi istotny czynnik mogący wpływać na zbliżenie obu krajów zarówno w dziedzinie gospodarki i stosunków społecznych, jak również polityki oraz relacji strategicznych. Z geostrategicznego punktu widzenia ewentualne wykorzystanie przez Chiny korzystnego położenia Kuby mogłoby stanowić realną przeciwwagę dla pozycji Stanów Zjednoczonych w regionie Ameryki Łacińskiej. Chińska dyplomacja stara się wzmacniać bilateralne relacje czynnikiem gospodarczym, istotnym w obecnej sytuacji Kuby ogarniętej gospodarczą zapaścią oraz brakiem perspektyw na samodzielne wyeliminowanie jej przyczyn i skutków.

W niniejszym artykule podjęto próbę syntetycznego ujęcia relacji chińsko-kubańskich w okresie od połowy XIX do pierwszej dekady XXI w. – w czasach, w których porządek społeczno-polityczny w Chinach przeszedł burzliwe przekształcenia od Chin cesarskich kontrolowanych przez reżim państw zachod-

---

* Dr Marian Tadeusz Mencil, Uniwersytet Gdański, Gdańsk
e-mail: jm04@o2.pl

nich, po Chińską Republikę Ludową i jej kolejne fazy wewnętrznej przebudowy. Dla Kuby był to okres rewolucyjnego przejścia od kolonialnego systemu zarządzania krajem do utworzenia państwa komunistycznego. Stawiając tezę, iż stosunki chińsko-kubańskie w tym okresie ewoluowały od wymuszonej migracji zarobkowej chińskich robotników najemnych do pragmatycznej współpracy gospodarczej między ChRL i KRL, przechodząc po drodze etap obustronnego zaangażowania ideologicznego, za istotne uznano skoncentrowanie badań na obszarach obejmujących migrację, gospodarkę i politykę, które stanowiły główne wyznaczniki chińsko-kubańskich kontaktów kulturowo-cywilizacyjnych.

*

W czasach, gdy w poszukiwaniu zachodniej drogi do Indii Krzysztof Kolumb „odkrywał” Amerykę, a pierwszym lądem, do którego dotarł, była Kuba (28.10.1492)¹, Chiny dynastii Ming (1368–1644) po okresie rozkwitu gospodarczego i aktywności morskiej rozwijanej pod dowództwem admirała Zheng He² weszły w okres izolacji i stagnacji, ustępując cywilizacji europejskiej pod względem możliwości ekspansji politycznej, religijnej, a zwłaszcza gospodarczej we wszystkich regionach świata.

Wraz z zakończeniem pierwszej wyprawy Kolumba rozpoczęto eksplorację, podbój i eksploatację nowo odkrytych terytoriów. Europejczycy po raz pierwszy zetknęli się z uprawą kukurydzy, ziemniaków i tytoniu³. W ciągu ok. 50 lat Hiszpanie i Portugalczycy podporządkowali sobie całą rozległą przestrzeń od Przylądka Horn po obecną granicę USA i Kanady, włącznie z licznymi wyspami położonymi wzdłuż wybrzeży kontynentu. Do hiszpańskich i portugalskich konkwistadorów dołączyli Anglicy i Francuzi, a po upływie ok. 400 lat opanowano cały kontynent amerykański, łamiąc opór autochtonicznej ludności – Indian, którzy początkowo nie podejrzewali obcych o złe zamiary i często przyjmowali ich jak bogów. Szybko jednak przekonali się o prawdziwych intencjach najeźdźców. Rozpoczęli walkę, która zakończyła się ich pogromem. Tragiczny los nie ominął także tubylczej ludności zamieszkującej Kubę, do której należeli Tainowie, Guanahatabeyowie, Ciboneyowie i Karaibowie⁴. W obliczu

---

¹ Przejmując odkrytą wyspę na rzecz hiszpańskiej korony, Kolumb nadał jej nazwę Juana na cześć księcia Jana, ówczesnego władcy Asturii, http://www.wikiwand.com/pl/Jan_II_Kastylijski (dostęp: 10.12.2016).

² Szerzej w: C. P. Fitzgerald, *Chiny. Zarys historii kultury*, Warszawa 1974, s. 451–452.

³ Por. I. P. Magidowicz, *Historia poznania Ameryki Środkowej i Południowej*, Warszawa 1979, s. 58–59.

⁴ *Państwa świata*, red. B. Kaczorowski, Warszawa 2009, s. 457.

niekończącego się zalewu najeźdźców – osadników i żołnierzy – Indianie, pomimo znacznej przewagi liczebnej, okazali się zdecydowanie słabsi pod względem uzbrojenia, dyscypliny i zasobów materialnych. Do ich klęski w niemałym stopniu przyczyniły się również choroby epidemiczne przywleczone do Ameryki przez Europejczyków, m.in. żółta febra, dżuma, cholera, ospa, odra, tyfus, koklusz, dyfteryt, zapalenie płuc, gruźlica, malaria i syfilis. Pośrednio przyczynił się do niej również alkohol dostarczany Indianom w dużych ilościach, którego wcześniej nie znali i okazali się mało odporni na jego uzależniające działanie⁵. Istotny wpływ na sytuację Indian w obliczu ekspansji konkwistadorów ujawniał także Kościół katolicki wspierający wszelkie formy wyzysku i ucisku tubylców, udzielając moralnego rozgrzeszenia najokrutniejszym aktom terroru i mordu stosowanym przez najeźdźców⁶.

Stolicę Kuby – Hawanę założyli hiszpańscy konkwistadorzy w 1515 r., a więc prawie 100 lat przed utworzeniem pierwszego miasta na obszarze Stanów Zjednoczonych (Jamestown w Wirginii – 1606). Gdy w 1776 r. Nowy Jork liczył zaledwie 12 tys. mieszkańców, w Hawanie mieszkało już ponad 76 tys. osób; miasto szybko stało się centrum handlowo-finansowym Antyli.

*

Od ok. 1790 r. na Kubie rozpoczęła się „era cukru” – trzcina cukrowa i cukier stały się jej symbolem, a także głównym produktem eksportowym (taki stan rzeczy trwa do czasów współczesnych). Ich produkcji podporządkowano wszelkie elementy życia społeczno-gospodarczego na wyspie i politykę wszystkich kolejnych rządów. W 1850 r. kubański cukier stanowił ponad 20% światowej produkcji tego towaru i ponad 80% całego eksportu Kuby⁷. Powodzenie

---

⁵ W. Z. Foster, *Zarys polityczny historii Ameryki*, przeł. K. Kęplisz, Z. Janczewski, S. Przygodnia-Kryński, Z. Kosidowski, Warszawa 1956, s. 42–44.

⁶ Okrucieństwa, jakich dopuszczali się konkwistadorzy wobec Indian, przedstawiono w książce: B. Diaz del Castillo, *Pamiętnik żołnierza Korteza czyli prawdziwa historia podboju Nowej Hiszpanii*, przeł. A. L. Czerny, Warszawa 1962; J. H. Parry, *Morskie imperium Hiszpanii*, przeł. S. Bławat, Gdańsk 1983. Zobrazowano je w filmie produkcji brytyjskiej *Misja*, w którym rolę hiszpańskiego konkwistadora i łowcy niewolników Rodrigo Mendoza odtworzył Robert De Niro, a ojca Gabriela – Jeremy Irons. *Misja* (The Mission), reż. R. Joffe, Wielka Brytania 1986. W 1987 r. film otrzymał nominację do nagrody Oscara w siedmiu kategoriach (zdjęcia, scenografia, kostiumy, reżyseria, montaż, muzyka filmowa, najlepszy film). Oscara za zdjęcia otrzymał Chris Menges. Film otrzymał także trzy nagrody BAFTA, Złotą Palmę i Złoty Glob oraz wiele innych nagród, [https://pl.wikipedia.org/wiki/Misja_\(film_1986\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Misja_(film_1986)), (dostęp: 6.09.2016).

⁷ M. Gawrycki, N. Bloch, *Kuba*, Warszawa 2010, s. 17.

społeczeństwa Kuby i rozwój gospodarczy państwa przez kolejne ponad 160 lat uzależniony był głównie od koniunktury – popytu na ten produkt.

Eksterminacyjna eksploatacja ludności autochtonicznej spowodowała brak siły roboczej, której kolejnym źródłem od połowy XVI w. stała się Afryka dostarczająca czarnoskórych niewolników. Pierwsi zostali przywiezieni do Ameryki już w 1502 r. i wylądowali w San Domingo (Haiti), a więc zaledwie 10 lat po pierwszej wyprawie Kolumba. Stali się pożądanym „towarem” rozchwytywanym przez plantatorów. W połowie XIX w. stanowili na Kubie już ok. 59% liczby ludności, a Hawana stała się centrum handlu niewolnikami na Antylach. Ich napływ z Afryki nasilił się po podpisaniu w Madrycie angielsko-hiszpańskiego traktatu zakazującego handlu niewolnikami (1817)⁸. Szacuje się, że tylko w latach 1821–1831 przeprowadzono ok. 300 wypraw do Afryki, podczas których przywieziono na Kubę ok. 60 tys. niewolników. W latach 1830–1850 każdego roku na Kubę przybywało ich ok. 10 tys. W latach 1856–1860 populacja afrykańskich niewolników na wyspie wzrosła o 90 tys. osób⁹. W latach 70. XIX w., w związku z rozwojem ruchu abolicjonistycznego w Ameryce i Europie, zaniechano dalszego ich sprowadzania. Od 1850 r. handel ten został uznany za nielegalny, a w 1886 r. nastąpiło wyzwolenie niewolników murzyńskich na Kubie (w koloniach brytyjskich – już w 1834 r.). Szacuje się, że do 1850 r. do Ameryki trafiło ok. 15 mln Murzynów, a w trakcie ich „pozyskiwania” w Afryce oraz podczas transportu przez ocean pięciu na jednego dowiezionego zginęło. Proceder niewolniczy w tym okresie przyczynił się do utraty przez Afrykę ok. 60 mln ludności¹⁰.

W połowie XIX w. większość krajów Ameryki Łacińskiej, w tym także Kuba, weszło w okres względnie stabilnej sytuacji politycznej, czego efektem było ożywienie gospodarcze stymulowane w znacznym stopniu sytuacją na rynku światowym, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych i Europie. Wzrost popytu na produkty rolne strefy międzyzwrotnikowej sprzyjał również rozwojowi plantacji na wyspach archipelagu Antyli, w tym także na Kubie, w związku z czym zwiększyło się zapotrzebowanie na robotników plantacyjnych. To zaś przyczyniło się do rozwoju migracji z państw europejskich i Azji. W XIX w. na Kubę

---

⁸ Wielka Brytania i Hiszpania podpisały traktat zakazujący handlu niewolnikami 23.09.1817 r. Hiszpania zgodziła się zakończyć go natychmiast na obszarze na północ od równika, a w 1820 r. – na południe. Okręty brytyjskie uzyskały prawo przeszukiwania podejrzanych statków niewolniczych. Jednakże luki prawne w traktacie uniemożliwiały realizację tego celu. Handel niewolnikami w latach 1815–1830 był intensywny. Por. *Historia atlantyckiego handlu niewolnikami*, http://www.maitri.pl/gazetka/my_53/html/historia.htm (dostęp: 10.09.2016).

⁹ *Ibidem*, s. 18–19.

¹⁰ W. Z. Foster, *op. cit.*, s. 89–90, 312.

docierali osadnicy hiszpańscy i francuscy przemieszczający się głównie z niepodległych państw Ameryki (Haiti, Dominikany oraz ze stanów Luizjana i Floryda), a także Hiszpanie z metropolii¹¹. Od lat 40. XIX w. rządy niektórych państw Ameryki Łacińskiej oraz władze kolonialne, w tym także na Kubie, rozpoczęły sprowadzanie robotników kontraktowych z krajów azjatyckich. Hiszpania zawarła umowę z rządem Chin, na mocy której w latach 1847–1874 sprowadzono na wyspę nie mniej niż 140 tys. chińskich robotników – kulisów zatrudnianych na ośmioletnie kontrakty¹². Większość z nich po zakończeniu kontraktów, o ile dożyła, pozostawała na Kubie. Była to najliczniejsza fala przymusowej migracji z Chin na tę wyspę. Migranci pochodzili głównie z prowincji Guangdong i Fujian¹³.

Kuba była wówczas największym światowym producentem cukru, a tylko w latach 1850–1868 jego produkcja wzrosła trzykrotnie, ujawniając znaczny deficyt siły roboczej, niezbędnej w związku z brakiem mechanizacji zbiorów trzciny cukrowej i procesu rafinacji cukru. Kubańscy plantatorzy w obawie przed buntem niewolników murzyńskich, a także dążąc do obniżania kosztów produkcji i maksymalizacji zysków, chętnie zatrudniali chińskich robotników, których cechowała duża pracowitość i ukształtowana „genetycznie” dyscyplina. Cena rynkowa niewolnika murzyńskiego płci męskiej kształtowała się na rynku Antyli od 300 pesos w 1830 r. do 1000 pesos w 1895 r. i nieustannie rosła, głównie z powodu wprowadzenia międzynarodowych traktatów zakazujących handlu niewolnikami. Zatem ich miejsce zajmowali chińscy robotnicy, których wynagrodzenie wynosiło ok. 400 pesos i rozłożone było na okres ośmiu lat trwania kontraktu. Po 1865 r. aż 75% siły roboczej zatrudnionej na kubańskich polach trzciny cukrowej stanowili chińscy kulisi. Choć formalnie wolni, praktycznie pozbawieni byli wszelkich praw, często zakuwano ich w łańcuchy i zmuszano do niewolniczej pracy po 12 godzin dziennie przez sześć dni w tygodniu w niewyobrażalnie trudnych warunkach, także socjalnych. Zatrudniano ich przy budowach dróg, linii kolejowych, jako tragarzy, a także w kopalniach oraz na plantacjach trzciny cukrowej i kawy. Proceder był nielegalny, sprzeczny z obowiązującym prawem i postanowieniami hiszpańsko-chińskiej umowy.

---

¹¹ M. Skoczek, *Zmiany w zaludnieniu Ameryki Łacińskiej w latach 1850–1950*, [w:] *Ameryka Łacińska przestrzeń i społeczeństwo. Społeczne aspekty przestrzennej koncentracji ludności*, red. A. Dembicz, Warszawa 1992, s. 97–98.

¹² M. G. Triana, P. E. Herrera, *The Chinese in Cuba, 1847 – now*, transl. G. Benton, Plymouth 2009, s. 145.

¹³ M. A. Waters, *The unique history of Chinese in Cuba: from independence Wars to socialist resolution*, „The Militant” 2011, vol. 75, No. 30, <http://www.themilitant.com/2011/7530/753050.html> (dostęp: 4.09.2016).

W ćwierćwieczu trwania tego proceduru, spośród robotników wywożonych z Chin na Kubę ok. 16 tys. zmarło w trakcie podróży przez Pacyfik, a 50–55% zatrudnionych na plantacjach nie dożywało do końca ośmioletniego kontraktu¹⁴.

Dopiero w 1873 r., wraz z nawiązaniem chińsko-hiszpańskich stosunków dyplomatycznych, sytuacja kulisów uległa zmianie. W podpisanym traktacie podjęto próbę regulacji prawnych związanych z zakazem nielegalnego handlu kulisami i dotyczących ich statusu. W 1879 r. w Hawanie rozpoczął działalność konsulat generalny Chin, a we wrześniu 1902 r. Pekin uznał niepodległą Kubę¹⁵, z którą postanowił rozwinąć stosunki dyplomatyczne na szczeblu poselstw¹⁶. Pod koniec XIX w. liczba Chińczyków na Kubie wynosiła ok. 15 tys., stanowiąc ok. 1% całej populacji wyspy.

Trudna sytuacja chińskich robotników na wyspie spowodowała wzrost ich aktywności w organizacjach rewolucyjnych przeciwko hiszpańskiemu reżimowi. Tylko w 1872 r. ok. 20% chińskich robotników uciekło z plantacji, dołączyło do kubańskich oddziałów rewolucyjnych i brało udział w licznych bitwach. Szacuje się, że w 1874 r. w regularnych siłach armii wyzwolenczej było ich 2–7 tys. Stanowili istotny element bojowy lub prowadzili działalność szpiegowsko-dywersyjną na tyłach przeciwnika. W 1873 r. oddział pod dowództwem Antonio Macedo, w którym większością byli Chińczycy, przeniknął do miasta Manzanillo we wschodniej części Kuby i prowadził bezpośrednią walkę z oddziałem tamtejszego garnizonu, organizując jednocześnie działalność dywersyjną w mieście. W 1946 r. w centrum Hawany wzniesiono pomnik z inskrypcją – słowami generała Gonzalo de Quesady odnoszącymi się do bohaterskiej walki chińskich Kubańczyków: *Nie było ani jednego chińsko-kubańskiego zdrajcy, nie było ani jednego chińsko-kubańskiego dezertera*¹⁷.

W 1871 r. rząd hiszpański zawiesił dalsze zamówienia na chińską siłę roboczą. Powodem nie był dostrzegany i monitowany przez Pekin problem niehumanitarnego traktowania Chińczyków, lecz ograniczenie dopływu sił do armii rewolucyjnej jako środka do rozwiązania problemów społecznych, w tym kwestii nadmiernego wyzysku robotników przez plantatorów. Pomimo że niepo-

---

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Kuba ogłosiła niepodległość w 1902 r. w konsekwencji przegranej przez Hiszpanię wojny ze Stanami Zjednoczonymi (25.04–12.08.1898). W wyniku wojny Amerykanie przejęli kontrolę nad hiszpańskimi koloniami na Karaibach i Pacyfiku (Filipiny). Por.: *Walka Kuby o niepodległość (początek XIX – połowa XX wieku)*, <http://www.gocuba.pl/walka-kuby-o-niepodleglosc.html> (dostęp: 21.08.2017).

¹⁶ M. F. Gawrycki, *Kuba – Chiny: między ideologią a pragmatyzmem*, [w:] *Ameryka Łacińska w regionie Azji i Pacyfiku*, red. M. F. Gawrycki, Toruń 2007, s. 341.

¹⁷ M. A. Waters, *op. cit.*

wodzeniem zakończyła się pierwsza wojna o niepodległość Kuby (1878), to powstańcy osiągnęli pewien sukces w postaci pewnych ustępstw, m.in. do chińsko-hiszpańskiego traktatu dopisano aneks regulujący status niewolników i chińskich kulisów w latynoamerykańskich koloniach zarządzanych przez Madryt. Przyznano *wolność dla niewolników i azjatyckich robotników kontraktowych działających dzisiaj w szeregach oddziałów partyzanckich*¹⁸.

W tym okresie, wśród chińsko-kubańskich bojowników o niepodległość Kuby szczególnie wyróżniało się dwóch: podpułkownik Jose Bu Tack i kapitan Jose Lai Tolon (Wa). Obaj byli potencjalnymi kandydatami do stanowiska prezydenta niepodległej Kuby, lecz ze względu na ich chińskie pochodzenie uprawnienia do kandydowania przyznano dwóm innym oficerom (nieurodzonym na wyspie). Byli to pochodzący z Dominikany generał Maximo Gomez oraz Carlos Roloffo urodzony w Polsce¹⁹.

Ze względu na geostrategiczne położenie wyspy oraz rozwijaną przez Amerykanów działalność gospodarczą bazującą na przemyśle cukrowym Kuby, różne środowiska polityczne i biznesowe Stanów Zjednoczonych ujawniały zainteresowanie jej aneksją. W połowie XIX w. lobby tych grup społecznych nalegało na niezwłoczne podjęcie przez Waszyngton działań zmierzających do zabezpieczenia ich interesów, argumentując: *Kuba zajmuje wyjątkową pozycję strategiczną. Położona jest na skrzyżowaniu karaibskich szlaków handlowych wciśnięta jak potężne cygaro hawańskie w usta Zatoki Meksykańskiej w taki sposób, że kontroluje obydwie wejścia do zatoki [...]. Potężny i nieprzyjacielski kraj mógłby przekształcić tę wyspę w prawdziwy Gibraltar*²⁰. W obawie przed przejściem wyspy przez Anglię, która w tym czasie na Kubie prowadziła handel niewolnikami, lub Francję zainteresowaną poszerzaniem strefy swoich wpływów, pierwszą propozycję kupna wyspy (z polecenia Jamesa Buchanana, sekretarza stanu w rządzie prezydenta Jamesa K. Polka) złożono w Madrycie w czerwcu 1848 r. Wówczas strona hiszpańska oświadczyła, że *wyspę tę prędzej pochłonie ocean, aniżeli przejdzie ona pod panowanie innego państwa*²¹.

Motywy ekonomiczne odgrywały ważną rolę w działaniu na rzecz amerykańskiej aneksji wyspy. Po wojnie z Meksykiem gospodarka USA rozwijała się w szybkim tempie, szczególnie intensywnie w zakresie handlu zagranicznego. Wartość globalnej wymiany handlowej w latach 1846–1855 wzrosła ponad dwukrotnie: z 235 do 535 mln USD²². Amerykańskie stocznie przeżywały *boom*,

---

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ L. Pastusiak, *Dyplomacja Stanów Zjednoczonych (XVIII–XIX w.)*, Warszawa 1978, s. 477.

²¹ *Ibidem*, s. 470–472.

²² *Ibidem*, s. 477.

dla gospodarki kraju intensywnie poszukiwano nowych rynków, a Kuba była trzecim po Wielkiej Brytanii i Francji partnerem handlowym Stanów Zjednoczonych. Kupcy amerykańscy donosili do Waszyngtonu, że Hiszpanie nakładają na towary importowane z USA wysokie cła, a próba ich obniżenia na zasadzie dobrowolnego dwustronnego układu handlowego spotkała się z odmową ze strony Madrytu. Koła handlowe rozwiązania tego problemu upatrywały w aneksji Kuby, ujawniając silny ruch abolicjonistyczny w takich ośrodkach jak Nowy Jork i Nowy Orlean.

W tym czasie nastąpiła druga fala chińskiej emigracji na Kubę, która docelowo wiodła do Stanów Zjednoczonych. Między 1848 a 1873 r. do USA wyemigrowało mniej więcej tylu Chińczyków, ilu podczas napływu ich pierwszej fali na Kubę. Ruch ten był konsekwencją „gorączki złota”, która wystąpiła po odkryciu złóż tego kruszcu w górach Ameryki Północnej, oraz zwiększonego zapotrzebowania na siłę roboczą w związku z intensyfikacją budowy transoceanicznej linii kolejowej. W poszukiwaniu lepszego życia do Stanów Zjednoczonych emigrowali także mieszkańcy państw europejskich, zasilając szeregi robotników i poszukiwaczy złota. Jednak pod koniec lat 60. i na początku lat 70. XIX w. zniknęły mrzonki o szybkim wzbogaceniu się na wydobywaniu złota, ukończono także budowę linii kolejowej, a w 1873 r. wybuchł kryzys finansowy. Czynniki te przyczyniły się do ujawnienia w społeczeństwie amerykańskim radykalizujących się postaw rasistowskich, skierowanych głównie przeciwko Murzynom i Azjatom uważanym za głównych konkurentów na rynku pracy²³.

W 1854 r. (za rządów prezydenta Franklina Pierce’a) Amerykanie złożyli Hiszpanom kolejny raz propozycję kupna Kuby, którą Madryt konsekwentnie odrzucił. W komentarzu Waszyngton oznajmił, że Stany Zjednoczone zmuszone będą rozważyć, czy Kuba, będąc własnością Hiszpanii, nie zagraża poważnie wewnętrznemu pokojowi i istnieniu umiłowanej Unii, zastrzegając przy tym, że jeżeli tak jest, to *każde prawo ludzkie i boskie, usprawiedliwi nas, jeżeli ją Hiszpanii wydrzemy*²⁴.

Okres drugiej połowy XIX w. to intensywny rozwój amerykańskich inwestycji na Kubie, głównie w sektorze cukrowniczym i przemyśle wydobywczym. Obroty handlowe USA z Kubą znacznie przewyższały handel a Hiszpanią. Decyzja Madrytu (1894) o skreśleniu cukru z listy towarów zwolnionych z cła przyczyniła się do załamania rynku cukrowniczego na wyspie. W konsekwencji Kubańczycy utracili pracę. Ujawnił się wzrost nastrojów rewolucyjnych, które doprowadziły do wybuchu kolejnego powstania 24.02.1895 r. Wielu Ameryka-

---

²³ M. A. Waters, *op. cit.*

²⁴ G. B. Tindall, D. E. Shi, *Historia Stanów Zjednoczonych*, przeł. A. Bartkiewicz, H. Jankowska, J. Ruszkowski, Poznań 2002, s. 588–589.

nów wspierała Kubańską Partię Rewolucyjną, która swą siedzibę miała w Nowym Jorku – stamtąd kierowała rewoltą²⁵.

6.04.1896 r. Kongres Stanów Zjednoczonych przyjął rezolucję, w której wyraził zrozumienie dla żądań kubańskich powstańców i wezwał prezydenta do podjęcia działań mających doprowadzić do pokoju na Kubie i w dalszej perspektywie uzyskania przez nią niepodległości. Prezydent Stephen G. Cleveland odmówił podjęcia bezpośredniej interwencji i zaproponował Hiszpanom negocjacje, wskazując na konieczność udzielenia Kubańczykom pewnego zakresu samorządności. Madryt propozycję odrzucił. Po przejęciu urzędu prezydenta USA przez Williama McKinleya, zwolennika niepodległości Kuby, ale i rozszerzenia amerykańskiej kontroli w regionie, w listopadzie 1897 r. Madryt zaproponował Kubańczykom autonomię (samorząd bez formalnej niepodległości) w zamian za pokój. Kubańczycy pod wpływem silnego już ruchu rewolucyjnego propozycji tej nie przyjęli.

W Stanach Zjednoczonych rosły nastroje antyhiszpańskie pogłębione przez incydent z 15.02.1898 r. Wówczas na amerykańskim pancerniku „Mine” cumującym w porcie w Hawanie doszło do wybuchu, w konsekwencji którego okręt zatonął. Przewidując zagrożenie amerykańską interwencją, rząd hiszpański ogłosił na początku kwietnia 1898 r. jednostronne zawieszenie broni. 20 kwietnia Kongres przyjął rezolucję, w której upoważniał prezydenta do podjęcia działań wojennych przeciwko Hiszpanii, wzywał ją do wycofania wszystkich wojsk i ogłosił Kubę państwem niepodległym. 22 kwietnia prezydent zarządził blokadę północnego wybrzeża Kuby i portu Santiago. Oba kraje wypowiedziały sobie nawzajem wojnę, która objęła także Filipiny będące wówczas pod hiszpańską kontrolą. Główna operacja wojsk amerykańskich na Kubie rozpoczęła się 1 lipca, a już 25 lipca Hiszpanie poprosili o zawarcie pokoju. 12 sierpnia podpisano zawieszenie broni. W protokole stwierdzono, że Hiszpania zrzeknie się Kuby, Stany Zjednoczone zaanektują Puerto Rico i będą okupować Filipiny do czasu postanowienia o ich dalszym losie²⁶. Prawa do Puerto Rico USA nabyły od Hiszpanii za 20 mln USD, przejmując także wyspy Guam na Pacyfiku w pobliżu archipelagu Mariany²⁷.

Pod koniec 1898 r. McKinley ustanowił wojskowy zarząd wyspy, co spotkało się z ostrym sprzeciwem kubańskich powstańców. W 1900 r. generał Leonard Wood, amerykański zarządca wojskowy, ogłosił wybory do kubańskiego zgromadzenia konstytucyjnego, które przygotowało projekt ustawy zasadniczej wzorowanej na *Konstytucji Stanów Zjednoczonych*. Działając pod naciskiem,

---

²⁵ *Ibidem*, s. 874.

²⁶ *Ibidem*, s. 876–877, 881.

²⁷ L. Pastusiak, *op. cit.*, s. 266.

kubańscy delegaci dodali tzw. poprawkę Platta (senator Orville H. Platt) jako załącznik do konstytucji Kuby. Była to poprawka do ustawy o finansowaniu armii przyjęta przez Kongres w 1901 r., która znacznie ograniczyła niezależność nowego rządu Kuby. Wezwano Kubę, by sprzedała lub wydzierżawiła Stanom Zjednoczonym tereny pod porty węglowe i dla marynarki wojennej – na mocy tej klauzuli powstała amerykańska baza morska w zatoce Guantanamo, istniejąca do dzisiaj. W 1906 r. wybuchło powstanie przeciw nowym władzom, które na polecenie prezydenta Theodore'a Roosevelta zostało spacyfikowane przez oddziały amerykańskiego wojska. Armia USA pozostała na wyspie do 1909 r., w którym w sposób pokojowy wybrano nowego prezydenta Kuby. Przez kolejnych ponad 20 lat wielokrotnie prowadziła działania interwencyjne w obronie amerykańskich interesów na wyspie²⁸.

W Europie oczekiwano, że Kuba zostanie włączona do Stanów Zjednoczonych²⁹, za czym optowały także amerykańskie lobby biznesowe. Z nadziejami na polepszenie warunków życia na początku XX w. w kierunku Kuby ruszyła kolejna masowa migracja. W latach 1902–1932 kubański urząd imigracyjny odnotował przybycie 1,25 mln osób, wśród których 800 tys. stanowili Hiszpanie. Migracja odegrała istotną rolę we wzroście zaludnienia wyspy. W latach 1899–1931 liczba ludności Kuby zwiększyła się z 1,6 mln do 4 mln. Średnie roczne tempo wzrostu w tym okresie wynosiło ponad 3%³⁰.

Wraz z odzyskaniem niezależności Kuby od Hiszpanii wyspa popadła w głęboką zależność od Waszyngtonu. Amerykanie przejęli najważniejsze sektory gospodarki narodowej, skoncentrowane w rękach sześciu amerykańskich rodzin działających przede wszystkim w przemyśle cukrowniczym. Ponadto Waszyngton wydał dekret zabraniający migracji Chińczyków na Kubę, a przede wszystkim z wyspy do Stanów Zjednoczonych. Dekret ten obowiązywał do czasu wybuchu II wojny światowej – kiedy nastąpiła zmiana polityki Waszyngtonu podejmującego zabiegi pozyskania Chin do wojny z Japonią – z przerwą na okres pięciu lat, począwszy od 1917 r., w którym USA przystąpiły do I wojny światowej przeciwko Niemcom. W tym okresie ujawniło się zwiększone zapotrzebowanie na kubański cukier wynikające z ograniczenia jego produkcji przez

---

²⁸ G. B. Tindall, D. E. Shi, *op. cit.*, s. 885.

²⁹ Niepodległość Kuby ogłoszono za zgodą Waszyngtonu 20.05.1902 r. W tym dniu na masztach pałacu gubernatorskiego i twierdzy El Morro opuszczono flagę amerykańską i wciągnięto kubańską. Władzę przejął oficjalnie prezydent Estrada Palma wspierany przez Stany Zjednoczone, zaś gubernator Wood odpłynął do USA na pokładzie krążownika USS „Brooklyn”. Ponieważ obowiązywała tzw. poprawka Platta, była to jednak niepodległość fikcyjna. *De facto* Kubą rządziły Stany Zjednoczone, kontrolując kubańską gospodarkę i politykę. M. Gawrycki, N. Bloch, *op. cit.*, s. 71.

³⁰ M. Skoczek, *op. cit.*, s. 98.

pograżone w wojnie państwa europejskie i azjatyckie. By sprostać zapotrzebowaniom rynku, kubański przemysł cukrowniczy zgłaszał zapotrzebowanie na dodatkową siłę roboczą pochodzącą z Chin. Nastąpiła trzecia fala chińskiej emigracji na Kubę. W 1931 r. populacja Chińczyków na Kubie wzrosła kolejny raz, osiągając blisko 25 tys. W tym czasie zwiększyła się ich aktywność w życiu kulturowym i gospodarczym wyspy. Wnosili elementy chińskiej kultury; w Hawanie i innych miastach Kuby bardzo popularne stały się: chińska muzyka, teatr, opera kantońska, chińskie sztuki walki, chińskie bary. Rozwinęła się chińskojęzyczna prasa codzienna. Wszystkie te przejawy azjatyckiej kultury wpisały się w przestrzeń kulturowo-cywilizacyjną Hawany i całej wyspy³¹.

Niepodległa Kuba do 1959 r. nie wykazywała zdolności do realizowania działalności państwowej osadzonej na zasadach demokracji liberalnej. Wpływy gospodarcze Stanów Zjednoczonych w istotny sposób kształtowały ówczesną scenę polityczną na wyspie, przyczyniając się jednocześnie do rozwoju ruchów społecznego sprzeciwu. Ujawniły się tendencje rasistowskie oraz walka o władzę, która osiągnęła apogeum w 1933 r. w formie zbrojnego powstania przeciwko reżimowi prezydenta generała Gerardo Machado wspieranego przez Waszyngton. Ostatecznie zwycięsko z tej batalii wyszedł kolejny dyktator Flungencio Batista, który przejął władzę w wyniku zamachu stanu, tzw. buntu sierżantów. Sprawował ją do 1944 r., by ponownie ją przejąć w wyniku kolejnego zamachu stanu w 1952 r., wprowadzając kolejną dyktaturę. Chaos społeczno-polityczny w państwie nie przeszkadzał Amerykanom w prowadzeniu biznesu na Kubie. Zainteresowany utrzymaniem tam wpływów politycznych i gospodarczych Waszyngton wspierał reżim Batisty. Wartość amerykańskiej własności na Kubie szacowano w latach 50. XX w. na ok. 3 mld USD, czyli ok. 50% wartości całego majątku narodowego. W latach 1952–1958 monopole amerykańskie kontrolowały na Kubie 80% przedsiębiorstw użyteczności publicznej, 90% kopalń, cały przemysł naftowy, 40% przemysłu cukrowniczego i 50% transportu kolejowego³².

Chińczycy mieszkający na Kubie w tym okresie brali czynny udział w walkach rewolucyjnych i uczestniczyli w obaleniu dyktatury generała Gerardo Machado (1933). Wśród nich na szczególne uznanie zasługuje wybitny chińsko-kubański przywódca Jose Wong (Huang Taobi). Urodził się on w Guangzhou w 1898 r., a na Kubę przybył w 1920 r., będąc już uczestnikiem walki rewolucyjnej w Chinach, której efektem było obalenie cesarsko-dynastycznych rządów Qing i utworzenie Republiki Chińskiej. Wraz z Julio Antonio Mella Jose Wong

---

³¹ M. A. Waters, *op. cit.*

³² M. Gawrycki, N. Bloch, *op. cit.*, s. 143–144.

założył w 1925 r. Kubańską Ligę Antyimperialną i wkrótce dołączył do nowo utworzonej Komunistycznej Partii Kuby. W 1927 r. pomógł w budowie platformy Sojuszu Rewolucyjnego na rzecz ochrony chińskich robotników i chłopów na wyspie. Jej wiodącym zadaniem był aktywny udział w walce z dyktaturą Machado na Kubie i Czang Kaj-szeka w Chinach. Został pierwszym redaktorem gazety „The Gunnun Hushen” (Głos robotników i chłopów). Był aresztowany w 1930 r. przez kubańską dyktaturę. Zamordowano go na rozkaz Machado – uduszono w celi więzienia Castillo Principe w Hawanie³³.

W tym czasie kubańscy Chińczycy ujawniali znaczną aktywność w życiu gospodarczym wyspy. Według badań przeprowadzonych w 1932 r. przez Chińską Izbę Handlową prowadzili na Kubie biznes skoncentrowany głównie w obszarach handlu i usług. Cztery tysiące chińskich firm, od pralni do przetwórstwa spożywczego, piekarni, restauracji, hoteli, straganów owocowo-warzywnych – to najliczniejsze wówczas obszary chińskiej działalności gospodarczej³⁴.

*

W 1949 r. w Chinach zwyciężyła rewolucja komunistyczna, Mao Zedong proklamował utworzenie Chińskiej Republiki Ludowej, a w wyniku politycznych decyzji nowego rządu zlikwidowano legalną migrację Chińczyków. Zerwane zostały tradycyjne związki, głównie ekonomiczne, chińskiej diaspory z rodzinnym krajem³⁵. Znikły oficjalne relacje między oboma państwami. Chińscy komuniści koncentrowali się głównie na sprawach wewnętrznych, budowie nowego systemu społeczno-politycznego i aparatu państwowego, a także problemach regionalnych (wojna koreańska, Tybet, konflikt w Wietnamie, konflikt indochiński).

W tym czasie na Kubie rozwijał się ruch rewolucyjny, któremu przewodził Fidel Castro Ruz. Utworzył on Ruch 26 Lipca, który stał się tam głównym ośrodkiem walki rewolucyjnej. Ostatecznie rewolucja pod jego dowództwem zwyciężyła, upadł reżim Batisty, a dyktator zbiegł z kraju. 2.01.1959 r. oddziały rewolucjonistów pod dowództwem Che Gueavary wkroczyły do Hawany. W 1961 r. Castro ogłosił jako obowiązujący socjalistyczny charakter stosunków społeczno-politycznych na Kubie³⁶.

---

³³ M. A. Waters, *op. cit.*

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ K. Tomala, *Emigracja chińska w Azji południowo-wschodniej*, Warszawa 1981, s. 229.

³⁶ Por. J. Rowiński, *Chiny – Ameryka Łacińska: szanse i wyzwania na progu XXI w.*, [w:] *Ameryka Łacińska w regionie...*, *op. cit.*, s. 101.

W czasie gdy Kubę ogarnęła kolejna fala rewolucyjna, skierowana przez Fidela Castro przeciwko proamerykańskiemu dyktatorowi Flugencio Batiście, wielu kubańskich Chińczyków wyrażało poparcie dla dyktatora i współczucie w związku z zorganizowanym w 1957 r. zamachem na jego życie (z którego Batista wyszedł cało). Byli to głównie przedstawiciele chińskiego biznesu obawiający się o przyszłość ich interesów w przypadku przejęcia władzy przez rewolucjonistów. Nadzieję na rozwój własnej działalności gospodarczej łączyli oni z batistowską koncepcją utrzymywania amerykańskich wpływów na wyspie. Jednak przeciwko dyktaturze opowiedziało się wielu młodych Chińczyków, co ujawniło wewnętrzne podziały. Do najbardziej znanych chińskich aktywistów ruchu rewolucyjnego na Kubie w tym okresie należeli: Moises Sio Wong, Armando Choy i Gustavo Chui. Pomimo że pochodzili z różnych środowisk rodzinnych, z trzech różnych regionów Kuby, połączył ich silny sprzeciw wobec uległości wobec brutalnej dyktatury Batisty. Jako nastolatki dołączyli do Ruchu 26 Lipca, a następnie do oddziałów armii rebeliantów walczących we wschodniej i środkowej części wyspy. Wszyscy trzej awansowali do stopnia generała Rewolucyjnych Sił Zbrojnych Kuby i sprawowali wysokie funkcje w kubańskim rządzie po zwycięstwie rewolucji³⁷.

Zwycięstwo rewolucji kubańskiej przyczyniło się do wzrostu wzajemnego zainteresowania. W styczniu 1959 r. Mao Zedong podkreślał jej znaczenie: *Uważamy, że wydarzenia kubańskie mają obecnie niezwykle ważne znaczenie. Azjaci powinni udzielić wsparcia ich antyamerykańskiej walce*³⁸, a 25.01.1959 r. Pekin uznał nowe rewolucyjne władze w Hawanie. 1.09.1960 r. Kuba zerwała stosunki dyplomatyczne z Republiką Chin na Tajwanie, po czym 28.09 nawiązała oficjalne relacje z maoistowskim rządem w Pekinie, dając wyraz akceptacji dla pogłębiania kontaktów z państwami bloku komunistycznego i uznając jednocześnie ChRL za ewentualną alternatywę dla ZSRR. Rozwojowi wzajemnych relacji sprzyjały bezpośrednie kontakty. W listopadzie 1960 r. Ernesto Che Guevara przebywał w Pekinie z oficjalną wizytą, podczas której podpisano porozumienie o współpracy gospodarczej i technicznej. We wrześniu 1961 r. oficjalną podróż do Chin odbył prezydent Kuby Osvaldo Dorticos³⁹. Władze w Pekinie zakładały, że przykład kubańskiej rewolucji przyczyni się do zdynamizowania procesu rewolucyjnego w całej Ameryce Łacińskiej, a rozwój relacji chińsko-kubańskich może posłużyć jako ewentualna płaszczyzna budowy własnych wpływów w światowym ruchu komunistycznym, w którym maoistowskie

---

³⁷ M. A. Waters, *op. cit.*

³⁸ M. F. Gawrycki, *Kuba – Chiny...*, *op. cit.*, s. 342.

³⁹ *Ibidem.*

Chiny dążyły do przejęcia przodownictwa i wyeliminowania znaczenia Związku Radzieckiego⁴⁰.

W latach 60. XX w. stosunki chińsko-kubańskie charakteryzował wysoki stopień zideologizowania. Maoistowskie władze w Pekinie traktowały Kubę jako przyczółek ekspansji polityczno-ideologicznej w regionie Ameryki Łacińskiej, wykorzystując ją do akcji propagandowych skierowanych przeciwko Stanom Zjednoczonym w związku z podjętymi przez nie działaniami polegającymi na ograniczaniu i izolacji Kuby. Kulminacyjnym punktem była inwazja USA w Zatoce Świń w kwietniu 1961 r. oraz blokada wyspy połączona z interwencją Związku Radzieckiego, której konsekwencją był tzw. kryzys kubański⁴¹. Napięta sytuacja w regionie Karaibów sprzyjała rozwojowi chińskiej propagandy. Chińskie środki masowego przekazu akcentowały głównie trzy kwestie: zgodnie z tezą Mao Zedonga drogą zdobycia władzy politycznej miała być wyłącznie walka zbrojna; w walce tej jako niezbędne wskazywano wykorzystanie mas chłopskich i tworzenie baz rewolucyjnych; walka rewolucyjna wymagała jednolitego frontu⁴². Zgodnie z maoistowską teorią pierwszeństwo w tym ruchu miało przyspaść komunistycznym Chinom.

Pomimo zdecydowanej aktywności ideologicznej Chin i agresywnej polityki Pekinu wobec Moskwy, władze w Hawanie uznały, że tylko Związek Radziecki może być gwarantem kubańskiej suwerenności. Potwierdziły jednocześnie przewodnictwo KPZR w międzynarodowym ruchu komunistycznym, co przyczyniło się istotnie do ograniczenia działalności maoistów i zmniejszenia zaangażowania Chin na Kubie. W czerwcu 1969 r. podczas narady partii komunistycznych i robotniczych w Moskwie przewodniczący delegacji kubańskiej stwierdził, że *Kuba zawsze bez wahania stanie po stronie Związku Radzieckiego w każdej decydującej konfrontacji – zarówno w obliczu niebezpieczeństwa oderwania od systemu socjalistycznego jakiegokolwiek kraju wskutek manewrów imperiali-*

---

⁴⁰ A. Halimarski, W. Rómel, *ChRL – Ameryka Łacińska*, [w:] *Chiny a kraje rozwijające się*, red. A. Janicki, I. Szadziewska, Warszawa 1975, s. 230–231.

⁴¹ Desant sił mających obalić Castro i utworzyć rząd antykomunistyczny nastąpił 17.04.1961 r., zgodnie z planem operacji zaakceptowanym przez prezydenta USA J. Kennedy'ego. Został odparty przez siły rewolucyjne Castro. W 1962 r., na prośbę kubańskich przywódców rewolucyjnych, Związek Radziecki przystąpił do montażu na Kubie rakiet średniego zasięgu. W wyniku tych działań 16.10.1962 r. prezydent Kennedy podjął decyzję o blokadzie morskiej Kuby. Przełom nastąpił 28.10.1962 r.; USA i ZSRR przyjęły wzajemne deklaracje o wycofaniu radzieckich rakiet z Kuby i zapewnieniu przez Stany Zjednoczone suwerenności Kuby i nienaruszalności jej granic. 20.11.1962 r. prezydent USA ogłosił zniesienie blokady wyspy, co nie zakończyło definitywnie amerykańskich działań ograniczających wobec Kuby. Szerzej zob.: J. Kukułka, *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945–1996*, Warszawa 1996, s. 162–166.

⁴² A. Halimarski, W. Rómel, *op. cit.*, s. 230–231.

zmu, jak też w wypadku prowokacji lub agresji przeciwko narodowi radzieckiemu – niezależnie od tego, skąd mogą pochodzić⁴³. Kubańskie zaangażowanie podczas radzieckiej interwencji w Angoli było aktywnym tego poparciem, a Pekin zaczął upatrywać w Hawanie konkurenta do roli przodownika w ruchu państw Trzeciego Świata.

W wyniku rozbieżnych koncepcji regulowania stosunków i nawiązywania bliskiej współpracy, w latach 60. i 70. XX w. relacje na linii Hawana – Pekin były zdecydowanie ograniczone, a w niektórych momentach nawet wrogie, szczególnie w obliczu zbliżenia ChRL i USA oraz chińskich reakcji na pucz wojskowy w Chile w 1973 r.⁴⁴

Wyrazem politycznych relacji między Pekinem i Hawaną w latach 60. XX w. był poziom chińsko-kubańskiej wymiany handlowej. W 1962 r. wynosił on zaledwie 130 mln rubli, w 1963 r. – 150 mln, 1964 r. – 192 mln, 1965 r. – 203 mln, 1966 r. – 153 mln, 1969 r. – 140 mln, 1970 r. – 140 mln⁴⁵.

Jeszcze pod koniec 1970 r. chińska propaganda wzywała do *bezpośredniej walki zbrojnej i obalenia reakcyjnych reżimów i klas rządzących* na kontynencie latynoamerykańskim *drogą ruchu rewolucyjnego najszerzych mas jako jedynej drogi do uzyskania prawdziwej niepodległości*⁴⁶, lecz już w kolejnych latach w działalności chińskiej dyplomacji ujawniał się postępujący pragmatyzm będący konsekwencją „odmrażania stosunków” ze Stanami Zjednoczonymi i przeniesienia całego ciężaru walki ideologicznej na Związek Radziecki. W konsekwencji w 1972 r. Chiny nawiązały stosunki dyplomatyczne z kolejnymi państwami Ameryki Łacińskiej: Peru, Meksykiem, Argentyną, Gujaną i Jamajką. Kuba pozostawała niezłomnie sojusznikiem Moskwy, a Fidel Castro nie zamierzał zrezygnować ze wsparcia polityczno-gospodarczego udzielanego przez Związek Radziecki.

Przemiany wewnętrzne, jakie nastąpiły w Związku Radzieckim w latach 80. wskutek dojścia do władzy Michaiła Gorbaczowa oraz zmiany radzieckiej polityki zagranicznej i ograniczenia subsydiowania kubańskiej gospodarki, przyczyniły się do postępującego procesu jej zapaści. We wrześniu 1991 r. rząd ZSRR z przyczyn ekonomicznych, lecz oficjalnie pod pretekstem zmniejszenia napięcia w stosunkach z USA, podjął decyzję o wycofaniu wojsk z Kuby⁴⁷. Za-

---

⁴³ M. F. Gawrycki, *op. cit.*, s. 342.

⁴⁴ Por. A. Janicki, *ChRL a tragedia chilijska*, [w:] *Chiny a kraje rozwijające się*, red. A. Janicki, I. Szadziewska, Warszawa 1975, s. 244–251.

⁴⁵ F. Stachowiak, *Gospodarka narodowa Chińskiej Republiki Ludowej (1949–1982)*, Warszawa 1984, s. 141, 181.

⁴⁶ A. Halimarski, W. Rómel, *op. cit.*, s. 239.

⁴⁷ K. Krzywicka, *Ameryka Łacińska u progu XXI wieku. Studia i szkice*, Lublin 2009, s. 76.

notowano także zmniejszenie pomocy ekonomicznej udzielanej Hawanie przez Moskwę.

Próżnię, która powstała w wyniku ograniczenia współpracy gospodarczej i politycznej Hawany z Moskwą, skwapliwie próbowaly wypełnić Chiny. Już w grudniu 1984 r. oddelegowały one do swojej ambasady w Hawanie attaché wojskowego, nawiązując z Kubą współpracę wojskową. W 1988 r. oba państwa zniosły obowiązek wizowy, zawarły także traktat handlowy, na mocy którego ChRL podjęła zobowiązanie importu 100 tys. ton kubańskiego cukru, którego ekwiwalentem był eksport m.in. chińskiej produkcji rowerów. Już w 1990 r. wymiana handlowa Chin i Kuby osiągnęła poziom 600 mln USD, dzięki czemu Pekin stał się drugim po ZSRR partnerem Hawany⁴⁸.

*

Upadek ZSRR (ogłoszony 26.12.1991 r.) i bloku państw socjalistycznych znacznie osłabił kubańską gospodarkę. W latach 80. XX w. ich udział w międzynarodowym handlu Kuby sięgał 85%, większość produktów eksportowanych z wyspy kupowały one po zawyżonych cenach, zaś ropę naftową z ZSRR Kuba otrzymywała w cenach znacznie niższych od faktycznej wartości tego surowca. Związek Radziecki był w tym okresie dostawcą na kubański rynek ponad 65% ryżu, 99% fasoli, 100% mąki, 50% mleka i bez mała 100% masła, smalcu wieprzowego i sera⁴⁹. W latach 1989–1993 produkt krajowy brutto Kuby spadł o jedną trzecią, a handel z byłymi krajami bloku socjalistycznego wyniósł zaledwie 7% całego jej handlu zagranicznego. W 1993 r. deficyt budżetowy wyniósł 36% PKB, a dodatkowa podaż pieniądza bez pokrycia napędzała inflację. Inwestycje zagraniczne i własne na Kubie ograniczone zostały o 87%⁵⁰. Pochłonął ją głęboki kryzys gospodarczy, który wpłynął także na ograniczenie handlu z Pekinem.

Władze w Hawanie, mając ograniczone przez USA możliwości poszukiwania pomocy w regionie państw obu Ameryk, zwróciły się w kierunku Pekinu. Zdecydowana poprawa stosunków handlowych nastąpiła już w 1996 r. Wzmocniła ją oficjalna wizyta Raula Castro w Chinach w 1997 r. Brat wodza Kuby Fidela Castro obserwował chińskie doświadczenia z okresu reformowania gospodarki, a osiągnane efekty uznał za istotne wskazówki kierunku przemian

---

⁴⁸ M. F. Gawrycki, *op. cit.*, s. 347.

⁴⁹ P. Płachtański, *ZSRR i Rosja wobec Kuby*, [w:] *Kuba widziana z Europy Środkowo-Wschodniej*, red. M. Kula, Warszawa 2000, s. 41.

⁵⁰ M. F. Gawrycki, *op. cit.*, s. 349.

gospodarczych na Kubie. Już w 1997 r. powstała pierwsza chińsko-kubańska spółka *joint venture* zajmująca się produkcją wyrobów z polietylenu.

Chińsko-kubańskie stosunki rozwijały się dynamicznie. W 1993 r. Hawanę odwiedził prezydent Jiang Zemin, w 1995 r. zaś premier Li Peng. Jiang Zemin ponownie przybył na Kubę w 2001 r. Efektem tej wizyty było podpisanie umowy o współpracy gospodarczej i technicznej, dzięki której uruchomiono nowe linie kredytowe dla kubańskiej gospodarki. Podczas wizyty w Hawanie kolejnego prezydenta Chin Hu Jintao w 2004 r. podpisano kolejnych 16 porozumień o współpracy, między innymi dotyczących udziału chińskich przedsiębiorstw w wydobyciu niklu oraz poszukiwaniu i eksploatacji złóż innych surowców naturalnych. Hu Jintao zadeklarował także udział – o wartości 500 mln USD – Chin w inwestycjach na Kubie, głównie w dziedzinie budowy fabryki przerobu niklu. Kuba stała się także celem rozwoju chińskiej turystyki⁵¹.

Wraz z rozwojem kontaktów dyplomatycznych intensyfikacji uległa także kubańsko-chińska współpraca gospodarcza. W latach 1996–2002 eksport kubański do Chin umiejscawiano w przedziale 3,3–6,5% globalnego eksportu Kuby, a import z ChRL wynosił 4,3%; w 2002 r. wzrósł do 12,5%. Obroty handlowe Kuby i Chin w 2005 r. osiągnęły 775 mln USD, a w kolejnym roku wzrosły o 105,4%, osiągając 1,8 mld USD, dzięki czemu Kuba stała się jednym z najważniejszych spośród państw Ameryki Łacińskiej partnerów Chin, a te stały się dla niej drugim (nie licząc Unii Europejskiej) po Wenezueli partnerem handlowym i drugim wierzycielem. Chiny importowały z Kuby głównie cukier, owoce cytrusowe, tytoń, nikiel i leki, zaś Kuba kupowała od Chin ryż, fasolę, artykuły elektryczne, przemysłowe i tekstylne⁵². W 2010 r. wymiana handlowa obu państw osiągnęła poziom 1,83 mld USD, a na Kubie zainstalowało się na stałe ok. 200 chińskich przedsiębiorstw. We wspólnym programie rozwoju współpracy na lata 2012–2016 zapowiedziano szczególny nacisk na rozwój w dziedzinie badań biotechnologicznych⁵³.

W 2010 r. państwa te podpisały 13 porozumień o utworzeniu spółek mieszanych oraz umowę na budowę w Hawanie luksusowego hotelu o wartości 117 mln USD. Jedną z ważniejszych kubańsko-chińskich inwestycji (6 mld USD; chiński Exim Bank sfinansował inwestycję w 85%) rozpoczętych w 2011 r. była rozbudowa rafinerii w Cienfuegos, którą zakończono w 2013 r. W 2010 r. oddano do użytku hotel Gran Melia Shanghai wybudowany przez chińską firmę

---

⁵¹ *Ibidem*, s. 352.

⁵² *Ibidem*, s. 351.

⁵³ <http://www.best-dentist-dentistry.com/pl/cuba-and-china-signed-an-agreement-to-boost-biotechnology/2329> (dostęp: 10.03.2013).

Xintian. Był to pierwszy hotel hiszpańskiej sieci Gran Melia administrowany przez Chińczyków⁵⁴.

Stanowisko prezydenta Kuby w 2008 r. objął Raul Castro, przyczyniając się do kolejnego etapu rozwoju współpracy kubańsko-chińskiej oraz reformowania kubańskiej gospodarki zgodnie z chińskim wzorcem, głównie poprzez rozbudowę wpływów armii w wielu jej dziedzinach. Podczas ostatniego spotkania w Chinach w lipcu 2012 r. oba państwa zawarły kolejnych osiem umów i porozumień, zgodnie z którymi ChRL zobligowała się do wsparcia służby zdrowia i różnych sektorów gospodarki kubańskiej, udzielając im na korzystnych warunkach niezbędnych kredytów za pośrednictwem Chińskiego Banku Rozwoju⁵⁵. W świetle rozpowszechnianych i potwierdzonych informacji o znalezieniu nowych, bardzo zasobnych źródeł ropy naftowej w strefie terytorialnych wód morskich Kuby, nie budzi zdziwienia aktywność chińskiej dyplomacji wobec Kuby⁵⁶.

W lipcu 2013 r. z oficjalną wizytą na Kubie przebywał prezydent Chin Xi Jinping⁵⁷, a w kwietniu minister spraw zagranicznych Chin Wang Yi⁵⁸. Intensyfikacja stosunków chińsko-kubańskich jest wyrazem chińskiej polityki zagranicznej skierowanej na rozwój relacji gospodarczych ze wszystkimi państwami świata zgodnie z założeniami, że w stosunku do państw latynoamerykańskich należy *rozszerzać wymianę we wszystkich dziedzinach i doskonalić współpracę [...], korzystać z szans, jakie stwarzają przeobrażenia w zakresie modeli rozwojowych po obydwu stronach oraz w pełni wykorzystywać potencjał współpracy, stwarzać nowe modele tejże współpracy, rozszerzać zbieżne interesy, a także umacniać stabilne (trwałe) i wzajemnie korzystne powiązania partnerskie w biznesie*⁵⁹. Xi Jinping wyraził nadzieję na szybkie utworzenie forum współpracy Chin z Ameryką Łacińską i regionem Karaibów jako platformy umożliwiającej uruchomienie w pełnym zakresie potencjału po obu stronach i stworzenie silnego partnerstwa w zakresie kompleksowego współdziałania. Pierwsze forum ministerialne z udziałem reprezentantów 20 krajów Ameryki Łacińskiej

---

⁵⁴ http://www.piit.org.pl/_gAllery/14/27/14276/BIZ_na_Kubie_2012__UE_.pdf (dostęp: 10.03.2013).

⁵⁵ <http://www.serfin.pl/11608,poglebiajaca-sie-wspolpraca-kuba-chiny/> (dostęp: 10.03.2013).

⁵⁶ Szerzej zob.: M. Doliński, *Kuba naftową potęgą?*, <http://stosunki.pl/?q=content/kuba-naftow%C4%85-pot%C4%99g%C4%85> (dostęp: 10.03.2013).

⁵⁷ *Why has China snubbed Cuba and Venezuela?*, <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2013/06/economist-explains-3> (dostęp: 19.08.2016).

⁵⁸ <http://www.ibtimes.com/china-cuba-skip-ideology-lets-talk-about-money-1575560> (dostęp: 29.08.2016).

⁵⁹ *Ustanawianie silnego partnerstwa pomiędzy Chinami oraz Ameryką Łacińską i regionem karaibskim*, [w:] Xi Jinping, *Innowacyjne Chiny*, red. A. Ziemiński, przeł. S. Szafarz, Warszawa 2015, s. 318–319.

odbyło się w styczniu 2015 r. Otwierając je, prezydent Xi Jinping zapowiedział zainwestowanie w tych krajach w ciągu najbliższych 10 lat 250 mld USD, co wydaje się niebagatelną kwotą, zważywszy że od 2010 r. chińskie inwestycje w tym regionie wynosiły „zaledwie” 10 mld USD rocznie⁶⁰.

Jest wielce prawdopodobne, że Kuba stanie się jednym z głównych beneficjentów chińskich inwestycji, tym bardziej że kraj ten – zmuszony pogrążającym regresem gospodarczym – stopniowo otwiera się na rozwój stosunków z innymi krajami. Wyrazem tego jest wznowienie relacji politycznych ze Stanami Zjednoczonymi i zniesienie obowiązującej od 1961 r. izolacji Kuby. Decyzje podjęte w tej sprawie przez prezydenta Baracka Obamę dotyczyły m.in. niezwłocznego otwarcia ambasady USA w Hawanie, wznowienia kontaktów na wysokim szczeblu między oboma krajami, a także złagodzenia restrykcji dotyczących podróży i eksportu na wyspę. W odpowiedzi Kuba zapowiedziała uwolnienie 53 więźniów politycznych⁶¹. W relacjach amerykańsko-kubańskich ujawnia się element ograniczania rozwoju chińskich wpływów w rejonie tradycyjnych wpływów Stanów Zjednoczonych. Z pewnością nie byłoby w interesie politycznym i gospodarczym Waszyngtonu, gdyby Pekin w odległości ok. 140 km od brzegów Florydy podjął skuteczne (być może) działania mające na celu utworzenie z Kuby podmiotu politycznego na wzór Tajwanu. W strategii obronnej Chin funkcjonuje przecież koncepcja budowy potęgi morskiej, której jednym z podstawowych elementów są bazy marynarki wojennej rozlokowane w miejscach istotnych ze strategicznego punktu widzenia⁶².

W 2014 r. grupa chińskich intelektualistów przyznała Fidelowi Castro Pokojową Nagrodę Konfucjusza, która jest chińską alternatywą Pokojowej Nagrody Nobla, chwalać wysiłki byłego prezydenta Kuby na rzecz „rozwiązywania międzynarodowych kryzysów”⁶³. Wydarzenie to z pewnością było elementem wpływającym na budowę pozytywnego wizerunku Chin w środowisku decyzyj-

---

⁶⁰ *Chiny: Forum Ministerialne z krajami Ameryki Łacińskiej w Pekinie*, <http://chiny24.com/news/chiny-forum-ministerialne-krajami-ameryki-lacinskiej-pekinie> (dostęp: 7.09.2016).

⁶¹ *Koniec izolacji Kuby. Po 50 latach USA wznawiają stosunki dyplomatyczne z wyspą*, <http://www.newsweek.pl/swiat/usa-i-kuba-stany-zjednoczone-wznawiaja-stosunki-dyplomatyczne-z-kuba,artykuly,353750,1.html> (dostęp: 3.09.2016).

⁶² Szerzej w: M. T. Mencil, *Chińska Republika Ludowa jako współczesny podmiot stosunków międzynarodowych*, t. I, *Uwarunkowania*, Toruń 2016, s. 314 i n.

⁶³ *Chiny. Fidel Castro uhonorowany Pokojową Nagrodą Konfucjusza*, http://wyborcza.pl/1,91446,17111699,Chiny_Fidel_Castro_uhonorowany_Pokojowa_Nagroda_Konfucjusza.html (dostęp: 3.09.2016).

nym Hawany i mieści się w zbiorze zasad polityki *soft power* stosowanej przez Pekin wobec partnerów w ramach działalności chińskiej dyplomacji⁶⁴.

Kubańską gospodarkę cechuje bardzo niska produktywność i uzależnienie od importu żywności, surowców energetycznych i technologii. Ma do zaoferowania zagranicznym odbiorcom głównie cukier trzcinowy, nikiel, cygara, usługi turystyczne i napoje, w tym popularny rum. W efekcie Kuba odnotowuje od wielu lat pogłębiający się deficyt w handlu zagranicznym, który wynosił: w 2006 r. -6330,3 mln USD, w 2011 r. -7682,5 mln, w 2013 r. -9190,3 mln, w 2015 r. -9578,0 mln⁶⁵. Przyczynia się on do dalszej zapaści gospodarczej kraju, tym bardziej że PKB Kuby jest zdecydowanie zbyt niski, by sfinansować tę różnicę. W 2006 r. osiągnął on poziom zaledwie 52,74 mld USD, w 2008 r. – 60,81 mld, w 2010 r. – 64,3 mld, w 2012 r. – 73,14 mld, w 2014 r. – 80,656 mld⁶⁶. Pozytywne jest jednak to, że następuje stopniowy i konsekwentny jego wzrost, co oznacza, że władze starają się kontrolować kubańską gospodarkę, oczywiście na tyle, na ile jest to możliwe w związku z uwarunkowaniami międzynarodowymi. Osiągając w 2013 r. PKB *per capita* na poziomie 5351,3 tys. USD, Kuba zajęła 90. miejsce wśród wszystkich państw świata⁶⁷.

Chiny są jednym z najważniejszych partnerów gospodarczych Kuby. Chińsko-kubańska wymiana handlowa w 2015 r. wyniosła 2,139 mld euro, przy czym deficyt po stronie kubańskiego eksportu -1,597 mld euro. Największym partnerem Kuby jest Wenezuela, z którą obroty wyniosły 3,654 mld euro, a deficyt -3,078 mld euro. Drugie miejsce zajmuje Unia Europejska z bilansem handlowym na poziomie 2,888 mld euro i deficytem -1,900 mld euro⁶⁸. Kubańczycy nie eskalują także wydatków w sektorze militarnym. W 2006 r. wyniosły one 93,8 mln USD, w 2009 r. – 104,6 mln, w 2012 r. – 133,0 mln, w 2014 r. – 125,6 mln⁶⁹, co plasuje to państwo na 118. miejscu wśród państw świata wg danych SIPRI za 2009 r. Znaczenie Chin w kubańskiej gospodarce rośnie wraz ze spadkiem kubańsko-wenezuelskiej wymiany handlowej, która w 2016 r. wy-

---

⁶⁴ Na temat narzędzi polityki zagranicznej ChRL: *Narzędzia polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej*, red. M. Pietrasiak, D. Mierzejewski, K. Żakowski, Łódź 2014.

⁶⁵ <http://www.tradingeconomics.com/cuba/balance-of-trade> (dostęp: 5.09.2016).

⁶⁶ <http://www.tradingeconomics.com/cuba/gdp> (dostęp: 5.09.2016).

⁶⁷ <http://www.tradingeconomics.com/cuba/gdp-per-capita> (dostęp: 4.09.2016).

Por.: https://pl.wikipedia.org/wiki/PKB_per_capita (dostęp: 7.09.2016).

⁶⁸ European Commission, *European Union, Trade in foods with Cuba*, 21.06.2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122460.pdf (dostęp: 7.09.2016).

⁶⁹ <http://www.tradingeconomics.com/cuba/military-expenditure> (dostęp: 4.09.2016). Por.: https://pl.wikipedia.org/wiki/Lista_pa%C5%84stw_%C5%9Bwiata_wed%C5%82ug_wydatk%C3%B3w_na_wojskowo%C5%9B%C4%87 (dostęp: 7.09.2016).

nosiła 2,224 mld USD i była mniejsza o blisko 50% w stosunku do 2015 r. (4,2 mld USD) oraz 70% w porównaniu do 2014 r. (7,3 mld USD)⁷⁰.

*

Relacje polityczne Chin i Kuby w wymiarze międzynarodowym charakteryzuje wysoki poziom wzajemnego poparcia. Z jednej strony Kuba nie utrzymuje stosunków dyplomatycznych z Republiką Chin na Tajwanie i popiera doktrynę jednych Chin, z drugiej zaś Chiny konsekwentnie sprzeciwiają się amerykańskiej izolacji, embargu i sankcjom nałożonym na Kubę. Oba kraje podejmują dyplomatyczne działania na forach międzynarodowych, odpierające zarzuty o łamanie praw człowieka.

Pomimo że Kuba pod przywództwem Raula Castro utrzymuje jednoznacznie wyznaczony kurs komunistyczny, przyjęty jeszcze w okresie współpracy ze Związkiem Radzieckim, oba kraje nie rozwijają wzajemnych stosunków ideologicznych, chociaż niewątpliwie komunistyczne korzenie obu z nich mogłyby temu sprzyjać. Zacieśnianie kontaktów między tymi państwami przejawia się obecnie poprzez wysoki poziom pragmatyzmu i koncentrację głównie na osiągnięciu korzyści gospodarczych, co potwierdza teoretyczne założenia chińskich przywódców dotyczące kształtowania stosunków międzynarodowych. Dalszy rozwój wzajemnej współpracy tych krajów wydaje się być przesądzony. O ile nie nastąpi szczególna reakcja dyplomacji USA, może przekształcić się on w sojusz polityczno-ekonomiczny, który będzie potwierdzał znaczenie Chin w systemie stosunków międzynarodowych, a także budowę w regionie państw Ameryki Łacińskiej strefy wpływów niezbędnej do osiągnięcia mocarstwowej pozycji w skali globalnej. Kuba stopniowo otwiera swój rynek, a Chiny intensywnie rozbudowują obszar swego oddziaływania przez bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Położenie Kuby jest z pewnością atrakcyjnym wyzwaniem dla chińskiej gospodarki, jak również szansą na rozbudowę strategicznych wpływów w regionie obu Ameryk. Jednak działalność pekińskiej dyplomacji z pewnością będzie bacznie obserwowana przez Waszyngton i można spodziewać się ostrej reakcji w przypadku próby naruszenia *status quo*.

---

⁷⁰ *China becomes Cuba's largest trading partner*, http://news.xinhuanet.com/english/2017-08/17/c_136531649.htm (dostęp: 5.09.2017).

Bibliografia

- Diaz del Castillo B., *Pamiętnik żołnierza Korteza czyli prawdziwa historia podboju Nowej Hiszpanii*, przeł. A. L. Czerny, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1962.
- Fitzgerald C.P., *Chiny. Zarys historii kultury*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1974.
- Foster W. Z., *Zarys polityczny historii Ameryki*, przeł. K. Kęplisz, Z. Janczewski, S. Przygodnia-Kryński, Z. Kosidowski, Książka i Wiedza, Warszawa 1956.
- Gawrycki M., N. Bloch, *Kuba*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2010.
- Gawrycki M. F., *Kuba – Chiny: między ideologią a pragmatyzmem*, [w:] *Ameryka Łacińska w regionie Azji i Pacyfiku*, red. M. F. Gawrycki, Toruń 2007.
- Halimarski A., Rómel W., *ChRL – Ameryka Łacińska*, [w:], *Chiny a kraje rozwijające się*, red. A. Janicki, I. Szadziewska, Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1975.
- Janicki A., *ChRL a tragedia chilijska*, [w:] *Chiny a kraje rozwijające się*, red. A. Janicki, I. Szadziewska, Warszawa 1975.
- Krzywicka K., *Ameryka Łacińska u progu XXI wieku. Studia i szkice*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2009.
- Kukułka J., *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945–1996*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1996.
- Magidowicz I. P., *Historia poznania Ameryki Środkowej i Południowej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979.
- Mencil M. T., *Chińska Republika Ludowa jako współczesny podmiot stosunków międzynarodowych*, t. I, *Uwarunkowania*; t. II, *Wektory*; t. III, *Rozważania o rzeczywistości*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.
- Misja (The Mission)*, reż. R. Joffe, Wielka Brytania 1986.
- Narzędzia polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej*, red. M. Pietrasiak, D. Mierzejewski, K. Żakowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014.
- Państwa świata*, red. B. Kaczorowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Parry J. H., *Morskie imperium Hiszpanii*, przeł. S. Bławat, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1983.
- Pastusiak L., *Dyplomacja Stanów Zjednoczonych (XVIII–XIX w.)*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978.
- Płachtański P., *ZSRR i Rosja wobec Kuby*, [w:] *Kuba widziana z Europy Środkowo-Wschodniej*, red. M. Kula, Warszawa 2000.
- Rowiński J., *Chiny – Ameryka Łacińska: szanse i wyzwania na progu XXI w.*, [w:] *Ameryka Łacińska w regionie Azji i Pacyfiku*, red. M. F. Gawrycki, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Skoczek M., *Zmiany w zaludnieniu Ameryki Łacińskiej w latach 1850–1950*, [w:] *Ameryka Łacińska przestrzeń i społeczeństwo. Społeczne aspekty przestrzennej koncentracji ludności*, red. A. Dembic, Centrum Studiów Latinoamerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego CESLA, Warszawa 1992.

- Stachowiak F., *Gospodarka narodowa Chińskiej Republiki Ludowej (1949–1982)*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1984.
- Tindall G. B., Shi D. E., *Historia Stanów Zjednoczonych*, przeł. A. Bartkowicz, H. Janowska, J. Ruszkowski, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2002.
- Tomala K., *Emigracja chińska w Azji południowo-wschodniej*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1981.
- Triana M. G., Herrera P. E., *The Chinese in Cuba, 1847 – now*, trans. G. Benton, Lexington Books, Plymouth 2009.
- Ustanawianie silnego partnerstwa pomiędzy Chinami oraz Ameryką Łacińską i regionem karaibskim*, [w:] Xi Jinping, *Innowacyjne Chiny*, red. A. Ziemiński, przeł. S. Szafarz, Wydawnictwo „Kto jest Kim”, Warszawa 2015.

Netografia

- China becomes Cuba's largest trading partner*, http://news.xinhuanet.com/english/2017-08/17/c_136531649.htm (dostęp: 5.09.2017).
- Chiny. Fidel Castro uhonorowany Pokojową Nagrodą Konfucjusza*, http://wyborcza.pl/1,91446,17111699,Chiny_Fidel_Castro_uhonorowany_Pokojowa_Nagroda_Konfucjusza.html (dostęp: 3.09.2016).
- Chiny: Forum Ministerialne z krajami Ameryki Łacińskiej w Pekinie*, <http://chiny24.com/news/chiny-forum-ministerialne-krajami-ameryki-lacinskiej-pekinie> (dostęp: 7.09.2016).
- Doliński M., *Kuba naftowa potęgą?*, <http://stosunki.pl/?q=content/kuba-naftow%C4%85-pot%C4%99g%C4%85> (dostęp: 10.03.2013).
- European Commission, *European Union, Trade in foods with Cuba*, 21.06.2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122460.pdf (dostęp: 7.09.2016).
- Koniec izolacji Kuby. Po 50 latach USA wznawiają stosunki dyplomatyczne z wyspą*, <http://www.newsweek.pl/swiat/usa-i-kuba-stany-zjednoczone-wznawiaja-stosunki-dyplomatyczne-z-kuba,artykuly,353750,1.html> (dostęp: 3.09.2016).
- http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122460.pdf (dostęp: 7.09.2016).
- <http://www.best-dentist-dentistry.com/pl/cuba-and-china-signed-an-agreement-to-boost-biotechnology/2329> (dostęp: 10.03.2013).
- <http://www.ibtimes.com/china-cuba-skip-ideology-lets-talk-about-money-1575560> (dostęp: 29.08.2016).
- http://www.maitri.pl/gazetka/my_53/html/historia.htm (dostęp: 10.09.2016).
- http://www.piit.org.pl/_gAllery/14/27/14276/BIZ_na_Kubie_2012__UE_.pdf (dostęp: 10.03.2013).
- <http://www.serfin.pl/11608,poglebiajaca-sie-wspolpraca-kuba-chiny/> (dostęp: 10.03.2013).
- <http://www.tradingeconomics.com/cuba/balance-of-trade> (dostęp: 5.09.2016).
- <http://www.tradingeconomics.com/cuba/gdp> (dostęp: 5.09.2016).

- <http://www.tradingeconomics.com/cuba/gdp-per-capita> (dostęp: 4.09.2016).
- <http://www.tradingeconomics.com/cuba/military-expenditure> (dostęp: 4.09.2016).
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Lista_pa%C5%84stw_%C5%9Bwiata_wed%C5%82ug_wydatk%C3%B3w_na_wojskowo%C5%9B%C4%87 (dostęp: 7.09.2016).
- [https://pl.wikipedia.org/wiki/Misja_\(film_1986\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Misja_(film_1986)), (dostęp: 6.09.2016).
- https://pl.wikipedia.org/wiki/PKB_per_capita (dostęp: 7.09.2016).
- http://www.wikiwand.com/pl/Jan_II_Kastylijski (dostęp: 10.12.2016).
- Walka Kuby o niepodległość (początek XIX – połowa XX wieku)*, <http://www.gocuba.pl/walka-kuby-o-niepodleglosc.html> (dostęp: 21.08.2017).
- Waters M. A., *The unique history of Chinese in Cuba: from independence Wars to socialist resolution*, „The Militant” 2011, vol. 75, No. 30, <http://www.themilitant.com/2011/7530/753050.html> (dostęp: 4.09.2016).
- Why has China snubbed Cuba and Venezuela?*, <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2013/06/economist-explains-3> (dostęp: 19.08.2016).

Summary

Links Chinese-Cuban relations. Migration, economy, politics

Cuba, due to the geographical location, is geostrategically important in the region, which was understood by the leaders of the United States, the Soviet Union, and in recent years also by the People's Republic of China. The history of the Cuban-Chinese contacts dates back to the days of creating of cultural and civilization governance by European invaders in Latin America, but it was not established by the political and economic relations, which began just after World War II, the creation of Communist Cuba and China. In the article, the author took an attempt to present the cultural, political and economic changes in relations of the two countries over more than 500 years in a variety of conditions arising from changes in the international environment and the position of China and Cuba in the context of the international relations.

keywords: political relations, economic relations, cultural and civilization determinants, migration, People's Republic of China, Republic of Cuba

słowa kluczowe: stosunki polityczne, relacje gospodarcze, uwarunkowania kulturowo-cywilizacyjne, migracje, Chińska Republika Ludowa, Republika Kuby